

Яценко Т. О.

доктор педагогічних наук,

головний науковий співробітник відділу навчання української мови і літератури

Інститут педагогіки НАПН України

м. Київ, Україна

ПІДРУЧНИК УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ ЯК ЕФЕКТИВНИЙ ЗАСІБ РОЗВИТКУ КУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ 10 КЛАСУ

У статті актуалізовано проблему розроблення інноваційного навчально-методичного забезпечення сучасної шкільної літературної освіти у контексті завдань Нової української школи. Конкретизовано сутність поняття «культурна компетентність» у системі шкільної літературної освіти. Розкрито дидактико-методичний аспект підручника української літератури для 10 класу щодо розвитку культурної компетентності учнів.

Ключові слова: шкільна літературна освіта; українська література; підручник; компетентнісне навчання; читацька компетентність, культурна компетентність, культурно-мистецький контекст.

Одним із завдань реформування шкільної літературної освіти є створення якісного, сучасного навчально-методичного забезпечення, орієнтованого на впровадження компетентнісної моделі навчання, реалізацію діяльнісного підходу в процесі його організації, що сприятиме формуванню та розвитку ключових і предметної читацької компетентностей учнів. Досягнення означених цілей, як у змістовому, так і методичному аспектах, передбачено у підручнику «Українська література. 10 клас» (рівень стандарту), що підготовлений авторським колективом співробітників відділу навчання української мови і літератури Інституту педагогіки НАПН України (А. Фасоля, Т. Яценко, В. Уліщенко, Г. Бійчук, В. Тименко).

Концепцію презентованого підручника розроблено з урахуванням завдань Нової української школи та прогресивних досягнень педагогіки, вікової психології, літературознавства та предметної методики [3]. Авторський підхід до створення підручника корелює з твердженням ученого-методиста О. Бандури щодо підручника української літератури як «джерела знань учнів та робочої книги, що навчає їх глибоко осмислювати навчальний матеріал і самостійно здобувати нову навчальну інформацію» [1, с. 12].

Підручник розглядається авторами як дієвий засіб розвитку культурної

компетентності старшокласників. Тому концептуальним у підручнику є розуміння *культурної компетентності* учня-читача як інтегрованої якості особистості, що визначається здатністю до освоєння світової й національної культурної спадщини, розуміння художньої літератури як частини світової культури, її специфіки як мистецтва слова, розгляду художнього твору в широкому мистецькому контексті, у зв'язках із філософією, міфологією, фольклором, усвідомленням соціокультурної значущості художньої літератури та активним використанням культурних еталонів і цінностей у повсякденній взаємодії з оточуючими.

Послідовному розвитку культурної компетентності учнів сприяє навчальний матеріал наскрізної рубрики підручника «Культурно-мистецький контекст» та методичний апарат до неї, представлений у рубриках «Запитання і завдання», «Читацьке дозвілля», «Читацький самоконтроль», «Ваші читацькі проекти». Така організація навчальної діяльності учнів дозволяє розглядати літературний твір у взаємозв'язках із різними видами мистецтва, що формує в учнів усвідомлення української художньої літератури як невід'ємної частини світового мистецтва.

У рубриці «Культурно-мистецький контекст» оптимально подано навчальні матеріали, що репрезентують адаптовані до сприйняття десятикласниками надбаня мистецтвознавства. Такий підхід демонструє доступне відображення наукового тексту в шкільному літературному навчанні, що вказує на врахування дидактичного принципу науковості та доступності шкільного навчання. Змістове наповнення цієї рубрики засвідчує фаховий підхід авторів підручника до презентації навчального матеріалу, що є найбільш придатним для проведення міжмистецьких паралелей. Так, вивчаючи творчість В. Стефаника, учні ознайомлюються із явищем експресіонізму в світовому мистецтві, можуть прослідкувати його характерні ознаки на прикладі живопису В. Ван Гога, Е. Мунка, П. Сезанна, П. Гогена, А. Матісса, В. Кандинського. Із тексту підручника школярі дізнаються, що теоретик експресіонізму В. Кандинський був безпосередньо пов'язаний із Україною, а його таланти як

художника формували такі видатні українські майстри пензля як О. Мурашко та М. Пимоненко. Після прочитання новели В. Стефаніка «Камінний хрест» учням дається завдання на виявлення співзвучності між експресіоністичними творами українського письменника та норвезького художника Е. Мунка.

У процесі вивчення творчості поета-символіста М. Вороного матеріал рубрики «Культурно-мистецький контекст» збагатить школярів інформацією про українських художників-символістів (М. Жук, М. Бурачек, А. Петрицький, О. Новаківський, П. Ковжун) та характерні ознаки українського символістського живопису. Окрім того, у цій рубриці коротко і доступно охарактеризовано створені в символістській манері картини відомого литовського художника М. Чюрльоніса.

У підручнику використано багатий високохудожній, методично функціональний ілюстративний матеріал (портрети письменників, репродукції картин художників, ілюстрації до літературних творів тощо), що допомагає учням глибоко осмислити зміст художніх творів у контекстів різних видів мистецтва. Важливо, що за темою, ідеєю та образами представлені репродукції робіт художників корелюють із художніми творами, що текстуально вивчаються у 10 класі. Наприклад, у процесі вивчення творчості М. Вороного презентовано репродукції картин М. Чюрльоніса. Акцентується на прагненні художника до синтезу мистецтв і пошуків аналогій музики та образотворчого мистецтва, що особливо виразно виявляється в таких його полотнах, як «Соната сонця», «Соната весни» (1907), «Соната моря», «Соната зірок» (1908).

У методичному апараті підручника передбачено запитання і завдання репродуктивного і проблемного характеру, що забезпечують роботу учнів з ілюстративним матеріалом навчальної книги. Наприклад, ознайомившись із репродукцією скульптурної композиції В. Кравцевича «Несіння хреста» старшокласники повинні розкрити символічність образу хреста в новелі В. Стефаніка «Камінний хрест». Вивчаючи символістську поезію М. Вороного, школярам пропонується розглянути репродукцію картини М. Чюрльоніса «Соната весни» та порівняти бачення весни митцями-символістами у різних

видах мистецтва. Отже, виразний, художньо вартісний, переконливо дібраний та доповнений продуманим методичним апаратом ілюстративний матеріал підручника сприяє розвитку образного та логічного мислення, естетичного смаку, культурної компетентності учнів загалом.

У контексті новітніх освітніх завдань шкільні підручники повинні передбачати наповнення їх ефективними видами організації навчальної діяльності, переорієнтацію з виконання інформаційно-репродуктивної функції на діяльнісну, що розвиватиме в учнів самостійність та здатність практично діяти, застосовувати досвід навчальної діяльності для вирішення конкретних проблем [2]. Відтак у рубриці «Запитання і завдання» автори підручника пропонують десятикласникам види навчальної діяльності, що апелюють до їхнього читацького досвіду та сприяють вдосконаленню умінь самостійної діяльності. Наприклад, десятикласникам рекомендується підготувати віртуальну екскурсію до галереї М. Чюрльоніса у м. Каунасі та розказати про картину художника, яка найбільше вразила. На розвиток культурної компетентності учнів орієнтовані такі завдання: «Поясніть, чому митець використовує музичні терміни у назвах своїх картин. Чому цей прийом є виправданим для його творів?»; «Порівняйте прийоми створення символістського твору мистецтва в поезії М. Вороного та в живописі М. Чюрльоніса. Підберіть рядки із віршів українського поета, які співзвучні з картинами литовського художника» тощо.

Виконання таких різнорівневих завдань дає можливість учителю-словеснику з'ясувати рівень сприйняття учнями навчального матеріалу про мистецтво символізму. Запропоновані завдання спрямовані на розвиток критичного мислення, творчих здібностей старшокласників, стимулювання асоціативної уяви, зацікавлення різними видами мистецтв для осмисленого відтворення теми, проблематики, системи образів художнього твору, що вивчається.

На розуміння учнями синтезу різних видів мистецтва також орієнтує рубрика «Читацьке дозвілля», де пропонуються завдання, що підвищують

рівень культурної компетентності десятикласників. Наприклад: «Підготуйте запитання до інтелектуальної гри «Експресіонізм в українському мистецтві»; «Перегляньте фільм режисера Л. Осики за мотивами новели «Камінний хрест» та підготуйте повідомлення «Екранізація експресіоністичного твору»; «Відвідайте інтернет-сайти світових картинних галерей. Зробіть добір репродукцій символістських творів живопису для візуалізації мультимедійного супроводу виразного читання лірики М. Вороного» тощо.

Збалансованість запитань і завдань різного типу, представлених у підручнику, забезпечує диференціацію та індивідуалізацію навчальної діяльності учнів відповідно до їхніх пізнавальних можливостей. Так, у рубриці «Ваші читацькі проекти» запропоновано аналітичні завдання частково-пошукового та проблемного характеру, виконання яких передбачає застосування попередньо набутого досвіду навчальної діяльності та сприяє розвитку культурної компетентності десятикласників: «Підготуйте й обговоріть у групах повідомлення про митців-символістів, представників різних видів мистецтва»; «Схарактеризуйте київський період творчості художника-символіста М. Врубеля. Підготуйте слайд-шоу «Фрески Володимирського собору»; «Підготуйтеся до дебатов: «М. Вороний – наслідувач символістських традицій французьких поетів чи самобутній український митець-модерніст?»

Отже, зміст і структура підручника «Українська література. 10 клас» (рівень стандарту) (автори – А. Фасоля, Т. Яценко, В. Уліщенко, Г. Бійчук, В. Тименко) засвідчують його дидактико-методичний потенціал щодо розвитку культурної компетентності учнів 10 класу в процесі вивчення української літератури.

Список літератури

1. Бандура О. М. Шкільний підручник з української літератури / О. М. Бандура. – Київ : Пед. думка, 2001. – 76 с.
2. Про схвалення Концепції реалізації державної «Нова українська школа» на період до 2029 року : Розпорядження КМУ від 14 груд. 2016 р. № 988-р [Електронний ресурс]. – Режим доступу <https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/249613934> – Назва з екрану.

3. Яценко Т.О. Підручник української літератури в контексті сучасних освітніх завдань / Т.О. Яценко // Проблеми сучасного підручника : зб. наук. пр. / НАПН України, Ін-т педагогіки. – Київ : Педагогічна думка, 2016. – Вип. 17. – С. 560-567.